

Biz humanist, demokratik dövlət qururuq, demokratik prinsiplər əsasında yaşamaq istəyirik. İnsan hüquqlarının, insan şəxsiyyətinin qorunmasına çalışacağıq. Ancaq gərək insan da dövlətin qanunlarına riayət etsin. Dövlətin qanunlarına əməl etməyən insan dövlətin qanunları əsasında cəzalanmalıdır. Başqa yol yoxdur. Biz özbaşınalığa, hərc-mərcliyə yol verə bilmərik.

Heydər ƏLİYEV
Ümummilli lider

Belə bir vaxtda respublika rəhbərliyi dövlətin xilasını üçün xalqın təkidli tələbi ilə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri Heydər Əliyevi Bakıya dəvət etmək qərarına gəldi. Uzun sürən müzakirələrdən və xalqın kütləvi şəkildə ulu öndərə göndərdiyi müraciətlərdən sonra Heydər Əliyev paytaxta qayıdaraq, "Mənim həyatım da, fəaliyyətim də yalnız və yalnız Azərbaycanın müstəqilliyinin qorunub saxlanması, ölkəmizin bu ağır vəziyyətdən çıxmasına həsr olunacaqdır" deyərək çətin, eyni zamanda, məsuliyyətli bir missiyasını öz üzərinə götürdü. 1993-cü il iyunun 15-də ümummilli lider Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri seçildi. Bununla da 15 iyun Azərbaycan tarixinə Milli Qurtuluş Günü kimi yazıldı.

Beləliklə, ulu öndər Heydər Əliyev respublikanı milli müstəqilliyin itirilməsi təhlükəsindən qurtararaq, çağdaş tariximizə dövlətçiliyin xilaskarı və qurucusu kimi daxil oldu. Ümummilli liderin rəhbərliyi ilə hakimiyyət böhranı aradan qaldırıldı, ölkəmizin müxtəlif bölgələrində dövlətçiliyimizə qəsdlər təşkil edən cinayətkar qruplar xalqın dəstəyi ilə zərərsizləşdirildi,

Heydər Əliyevin fəaliyyətində hüquqi dövlət quruculuğu prioritet istiqamət idi

vətəndaş sülhü və həmrəyliyinə gerçəkləşdirilməsi istiqamətində ciddi addımlar atıldı, respublikanın sosial-iqtisadi, elmi-mədəni həyatında, həmçinin dövlətin beynəlxalq əlaqələrinin inkişafında əsaslı dönüş yarandı, müstəqil dövlət quruculuğu prosesinin əsası qoyuldu.

Dahi şəxsiyyətin rəhbərliyi ilə Azərbaycanın milli mənafelərini qorumağa qadir nizami silahlı qüvvələrin yaradılmasına başlanıldı, torpaqlarımızın müdafiəsi istiqamətində mühüm addımlar atıldı, eyni zamanda, cəbhədə atəşkəs üçün bütün mümkün siyasi və diplomatik vasitələr işə salındı. Nəticədə 1994-cü ilin mayında ölkəmiz üçün həyati əhəmiyyət kəsb edən atəşkəsə nail olundu.

1993-cü il oktyabrın 3-də xalqın yekdil dəstəyi ilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçilən Heydər Əliyev qarşıda duran vəzifələri ümumiləşdirərək qeyd edirdi: "Dövlət müstəqilliyini möhkəmləndirmək, müstəqil dövlət quruluşu yaratmaq, dövlət atributlarını yaratmaq və inkişaf etdirmək, Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünü, tam suverenliyini təmin etmək, ölkəni müharibə şəraitindən çıxarmaq, vətəndaşların rifahını yaxşılaşdırmaq, onların yaşaması üçün lazımı şərait yaratmaq – bu vəzifələr mənim Prezident fəaliyyətimdə əsas istiqamətlər olacaqdır".

Verdiyi vədə hər zaman sadıq qalan Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçildikdən sonra müstəqilliyin möhkəmləndirilməsi, dövlət quruculuğunun təmin edilməsi, bunun üçün hüquqi əsasların yaradılması, ölkənin demokratiya yolu ilə inkişafının reallaşdırılması istiqamətində səmərəli fəaliyyət göstərdi. Ümummilli liderin rəhbərliyi ilə hazırlanaraq, 1995-ci il noyabrın 12-də ümumxalq səsverməsi – referendum yolu ilə qəbul edilən müstəqil Azərbaycanın ilk Konstitusiyası ölkədə vətəndaş cəmiyyəti quruculuğunun hüquqi əsaslarını yaratdı.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası qəbul edilərkən, Konstitusiya Komissiyasının sədri kimi ulu öndər bu ali sənədin həyata vəsiqə alınmasının zərurətini əsaslandıraraq, Əsas Qanunda əks olunmasını zəruri saydığı məqamları xüsusi vurğulayıb: "Bizim yeni Konstitusiyamız, şübhəsiz ki, birinci növbədə, Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyini, bu müstəqilliyin əbədi olduğunu və dövlət müstəqilliyini qoruyub saxlamaq, yaşatmaq üçün bütün prinsipləri əks etdirməlidir. Yeni Konstitusiyamız demokratik prinsipləri özündə əks etdirir. Yəni dünya demokratiyasının əldə etdiyi bütün nailiyyətlərdən, demokratiya sahəsində inkişaf etmiş dövlətlərin konstitusiyaya təcrübəsindən istifadə etməli və Azərbaycan Respublikasının özünəməxsus tarixi, milli ənənələrini əks etdirən prinsipləri özündə cəmləşdirməlidir".

Ölkəmizin Əsas Qanununun qəbul edilməsi, burada təməl demokratik prinsiplərin, o cümlədən, hakimiyyətlərin bölünməsi prinsipinin təsbit olunması, hüquq normalarının və qanunvericilik bazasının beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması, müasir idarəetmə üsullarının bərqərar olması, nəhayət, müasir dövlət qurumlarının formalaşdırılması ümummilli liderin rəhbərliyi ilə

Azərbaycanın 1991-ci il oktyabrın 18-də dövlət müstəqilliyini bərpa etdiyi bir dövrdə ölkədə gərgin ictimai-siyasi vəziyyət yaşanır, vətəndaş itaətsizliyi, hakimiyyət uğrunda zorakılığa söykənən mübarizə və anarxiya hökm sürürdü. İqtisadiyyat, demək olar ki, dağılmış, insanların yaşayış səviyyəsi kəskin şəkildə aşağı düşmüş, cinayətkarlıq geniş yayılmışdı. Bunlarla bərabər, erməni təcavüzü də güclənmişdi. Azərbaycanda, sözlün əsl mənasında, yaranan hakimiyyət boşluğu ölkəni müstəqilliyin itirilməsi təhlükəsi ilə üz-üzə qoymuşdu.

həyata keçirilən genişmiqyaslı quruculuq proqramının tərkib hissəsi idi.

O dövrdə, həmçinin islahatların hüquqi bazasının yaradılması, insan hüquq və azadlıqlarının qorunması sahəsində mühüm sənədlər qəbul olundu, respublikamız müxtəlif beynəlxalq konvensiya və sazişlərə qoşuldu, qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətinin qarşılıqlı fəaliyyətinin təmin edilməsi məqsədilə müvafiq tədbirlər həyata keçirildi.

Hüquqi islahatların reallaşdırılması, qanunun aliliyi prinsipinin möhkəmləndirilməsi sahəsində qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətlərinin qarşılıqlı fəaliyyətinin təmin edilməsi məqsədilə 1996-cı ildə Hüquqi İslahat Komissiyası yaradıldı. Bu komissiya ilkin mərhələdə reallaşdırılacaq hüquqi islahatların prioritetlərini müəyyənləşdirərək, sovet dövründən miras qalmış hüquq sistemini tamamilə dəyişirdi.

Təbii ki, həmin dövrdə müstəqil məhkəmə hakimiyyəti yaratmadan mükəmməl siyasi sistem qurmaq mümkün olmazdı. Belə məhkəmə hakimiyyətinin qurulması isə ölkədə genişmiqyaslı məhkəmə-hüquq islahatlarını zəruri edirdi.

Bütün bu reallıqları dərinlən təhlil edən və nəzərə alan ulu öndərimizin təşəbbüsü ilə 1997-ci ildə zəngin demokratik ənənələr olan ölkələrin təcrübəsinə əsaslanan "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" yeni Qanun qəbul edildi. Həmin qanunun tətbiq olunmasına və məhkəmə islahatlarının həyata keçirilməsinə dair tədbirlər haqqında proqram xarakterli fərman imzalandı və ölkəmizdə məhkəmə quruluşunun və məhkəmə icraatının mahiyyətə yeni modelinə uyğunlaşdırılması bu prosesin vacib tərkib hissəsi idi.

Köklü və genişmiqyaslı məhkəmə-hüquq islahatları nəticəsində keçmiş sovet məhkəmə sistemi tamamilə ləğv edilərək, 2000-ci ildən yeni, üçpilləli müstəqil məhkəmə sistemi fəaliyyətə başladı.

Ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinin hüquqi əsaslarının ilk öncə İnsan Hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamədə, Mülki və Siyasi hüquqlar haqqında beynəlxalq paktlarda, həmçinin, İnsan hüquqları və azadlıqları haqqında Avropa Konvensiyasında və yeni Konstitusiyamızda yer alan prinsip və normalara uyğunlaşdırılması bu prosesin vacib tərkib hissəsi idi.

Yaradılan üçpilləli müstəqil məhkəmə sisteminin üstünlüyü ondan ibarətdir ki, o, hər kəsin hüquq və azadlıqlarının məhkəmədə müdafiəsinə, həmçinin məhkəmə qərarlarından şikayət vermək hüququna təminat verir, işlərə birinci instansiya qaydasında baxılmasına, bundan sonra onların hüquqa və fakta görə apellyasiya qay-

dasında yoxlanılmasına, daha sonra isə məhkəmə qərarlarına hüquqa görə kassasiya qaydasında yenidən baxılmasına şərait yaradır. Bu isə öz növbəsində birinci instansiya məhkəməsinin buraxdığı səhvlərin yuxarı məhkəmə instansiyalarında aradan qaldırılmasını, işlərin mahiyyətə və prosesual baxımdan düzgün və obyektiv həllini şərtləndirir.

Yuxarıda sadalanan məsələlərin davamı olaraq, insan haqlarının məhdudlaşdırılan digər qərarların qəbulu da məhkəmələrin səlahiyyətinə aid edildi, məhkəmə üzərində hər hansı, o cümlədən prokuror nəzarəti ləğv olunaraq, əksinə demokratik məhkəmə nəzarəti institutu formalaşdırıldı.

Məhkəmə islahatlarının gedişində məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyini təmin etmək üçün mənəvi cəhətdən saf, yüksək biliyi malik hakim korpusunun formalaşdırılması da diqqət mərkəzində saxlanıldı. Bu məqsədlə 1998-ci ildə Prezident yanında məhkəmələrin təşkil edilməsi, hakim vəzifəsinə namizədlərin seçilməsi, habelə məhkəmələr və hakimlərlə bağlı digər məsələlərin öz səlahiyyətləri dairəsində reallaşdırılması vəzifələrinə yerinə yetirən Məhkəmə-Hüquq Şurası təsis edildi. Başqa sözlə, bugünkü məhkəmə hakimiyyətinin müstəqil özünüidarə orqanı olan Məhkəmə-Hüquq Şurasının möhkəm bünövrəsi yaradıldı.

Görülən tədbirlər nəticəsində 2000-ci ildə dövlətçilik tariximizdə ilk dəfə olaraq şəffaf prosedurlar əsasında, o cümlədən test üsulu ilə hakim seçimi aparıldı və nəticədə hakim korpusu 60 faiz təzələndi.

Ulu öndərimiz həmin il Vaşinqtona səfəri zamanı beynəlxalq konfransda ölkəmizdə aparılan məhkəmə-hüquq islahatlarını belə qiymətləndirmişdi: "Biz Azərbaycanın məhkəmə sistemini tamamilə yeni səviyyəyə qaldırdıq və demokratik prinsiplər əsasında yaratdıq. Bütün hakimlər test üsulu ilə imtahan-dan, yarışdan keçdilər və kim qalib gəldi, o da hakim təyin olundu".

İnsan hüquqlarının qorunmasına müstəsna əhəmiyyət verən ümummilli liderimizin 1998-ci ildə imzaladığı "İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi sahəsində tədbirlər haqqında" Fərmanında bu sahədə həyata keçirilən tədbirlərin istiqaməti və konsepsiyası səhifə şəkildə müəyyənləşdirildi, insan hüquqları konsepsiyası ümumdövlət səviyyəsinə qaldırıldı.

Gərgin fəaliyyət nəticəsində "Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında", "Prokurorluq haqqında", "Polis haqqında", "Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında" və hüquq sisteminin mahiyyətini müəyyənləşdirən digər qanun və bütün əsas məəcəllələrin layihələri hazırlandı və nüfuzlu beynəlxalq qurumlarda ciddi ekspertizadan sonra qəbul edildi.

Dahi şəxsiyyətin bu dövrdə insan hüquqları sahəsində atdığı ən mühüm addımlarından biri də ölüm cəzasının ləğvi ilə bağlı idi. Belə ki, 1993-cü ildən ölüm cəzasının icrasına veto qoyulması, 1998-ci ildə isə Şərqdə ilk dəfə olaraq Azərbaycanda bu cəza növünün tamamilə ləğvi ulu öndərin ədalət, azadlıq, humanizm və insanpərvərlik kimi yüksək ideallara sadiqliyindən irəli gəlirdi. Bu, ümummilli liderin böyük qəlb və zəngin mənəviyyət sahibi olduğundan xəbər verirdi.

Ulu öndər 1998-ci il ilin dekabrında BMT-nin Ümumdünya insan hüquqları bəyannaməsinin 50 illik yubileyi tədbirində bu addıma qiymət verərək, demişdi: "Ölüm hökmünün ləğv olunması hansısa bir cinayətkara rəhm etmək məqsədi daşımır. Bu, ümumbəşəri, ümumxalq əhəmiyyətinə malik bir məsələdir. Ölüm hökmünün ləğv olunması onu göstərir ki, respublikamız, müstəqil Azərbaycan dövləti humanist siyasət aparan bir dövlətdir".

Bu tarixi addım fəlsəfi, hüquqi düşüncələrə, dərin elmi təhlilə, dünya təcrübəsinə və reallığa əsaslanmaqla şəxsiyyətə və insan hüquqlarına hörmət kimi yüksək amallarla yaşayan ulu öndərin gələcək nəsillərə misilsiz töhfəsi oldu. Ölüm cəzasının ləğvi Azərbaycanın demokratik hüquqi dövlət quruculuğu yolunda olduğunu bir daha sübut etdi.

Çoxdan unudulmuş əfv və amnistiya institutlarının ulu öndər tərəfindən bərpası da olduqca mühüm əhəmiyyətə malik idi. Məhz bu humanist siyasətin nəticəsidir ki, məhkumların bağışlanması müsbət ənənəyə çevrildi. Minlərlə məhkumun əfv və amnistiya olunması ciddi tərbiviyyəti əhəmiyyətə daşımaqla, cəmiyyətdə mənəvi dəyərlər, humanizm hissi aşıladı.

Hazırda ulu öndərin yüksək ideallarına sadiqlik nümayiş etdirən Prezident İlham Əliyevin hakimiyyətdə olduğu 18 il ölkəmizin davamlı tərəqqisi, sürətlə müasirləşməsi, dünyada nüfuz və söz sahibinə çevrilməsi ilə səciyyələnir. Hazırda Azərbaycan dünya birliyinin bərabər hüquqlu üzvü olaraq dinamik inkişaf edir. Respublikamızın bu cür yenilənməsi onu nəinki siyasi, həmçinin iqtisadi və mədəni cəhətdən həm regional, həm də global mərkəz kimi tanıdır.

Son illərdə dövlətimizin başçısı tərəfindən məhkəmə-hüquq sisteminin təkmilləşdirilməsi və müasirləşdirilməsi istiqamətində aparılan islahatlar cəmiyyətin, eləcə də ictimai münasibətlərin inkişafında önəmli rol oynayıb. Bunun nəticəsində məhkəmə sistemi beynəlxalq standartlara uyğun təkmilləşdirilib, məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyi möhkəmləndirilib, bu sahədə fəaliyyəti tənzimlənən qanunvericilik bazası əsaslı şəkildə yenilənib, insanların məhkəmələrə müraciət etmək imkanları xeyli asanlaşılıb, "Elektron məhkəmə" informasiya sisteminin tətbiqi, o cümlədən məhkəmə prosesi zamanı audio-video yazılışların aparılması, bütün məhkəmə iclaslarının protokollaşdırılması, elektron sənəd dövriyyəsinin tam tətbiqi ilə bağlı bütün zəruri infrastruktur yaradılıb.

Kənan HÜSEYNOV,
Bakı Kommersiya
Məhkəməsinin hakimi